

BIBLIA POETYCKA
HARRY'EGO DUDY

EDWARD JAKIEL

BIBLIA POETYCKA
HARRY'EGO DUDY

ROZPOZNANIA

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu GDAŃSKIEGO
GDAŃSK 2024

Recenzent
Dr hab. Ewa Krawiecka, prof. UAM

Redaktor Wydawnictwa
Izabela Pałasz-Alwasiak

Projekt okładki i stron tytułowych
Andrzej Taranek

Ilustracja na okładce
Gustave Doré, *The New Jerusalem*, 1890 (Wikimedia Commons)

Skład i łamanie
Mariusz Szewczyk

Opracowanie indeksów
Edward Jakiel

Publikacja sfinansowana ze środków
Prorektora ds. Badań Naukowych Uniwersytetu Gdańskiego
oraz Prodziekana ds. Nauki i Współpracy Międzynarodowej Wydziału Filologicznego
Uniwersytetu Gdańskiego

© Copyright by Uniwersytet Gdański
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-8206-625-8

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. +48 58 523 11 37, tel. kom. +48 725 991 206
e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl
wydawnictwo.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: wydawnictwo.ug.edu.pl/sklep/

Druk i oprawa
Zakład Poligrafii Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. +48 58 523 14 49

Spis treści

Wykaz skrótów	9
Introdukcja	13
1. Motywy biblijne w tomikach poetyckich	27
2. Z historii biblijnych Starego Testamentu	55
2.1. <i>Księga Rodzaju</i>	57
2.1.1. Z wyjaśnień autorskich: cel i charakter przetworzenia	57
2.1.2. Struktura wobec redakcji BT	59
2.1.3. Wierszowana rekonstrukcja apokryfująca	61
2.2. <i>Księga Wyjścia</i>	73
2.2.1. Struktura	73
2.2.2. Wypełnienia apokryficzne	74
2.2.3. Przytoczenia	81
2.2.4. Wiersz	83
3. Z mądrości Starego Testamentu	87
3.1. <i>Księga Psalmów</i>	87
3.1.1. Drugie wydanie <i>Psalmów Dawida</i> <i>wierszem</i> – charakterystyka zmian	89
3.1.2. Strofika	111
3.1.3. Konteksty – wybrane uwagi	117
3.1.3.1. <i>Psalm 51(50)</i>	119
3.1.3.2. <i>Psalm 103(102)</i>	134
3.2. <i>Księga Hioba</i>	149
3.2.1. Wprowadzenie	149

- 3.2.2. Charakterystyka adaptacji poetyckiej na wybranych przykładach 157
- 3.2.3. Jeszcze o Imieniu Bożym 174
- 3.2.4. „Tak mówiły wieści” 178
- 3.3. *Treny Jeremiasza* 180
  - 3.3.1. Autor – gatunek – struktura księgi 182
  - 3.3.2. Struktura poetycka 184
  - 3.3.3. Niektóre właściwości poetyckie 186
  - 3.3.4. Podmioty mówiące – podmioty lamentacji 188
  - 3.3.5. Jakie lamentacje? 191
- 3.4. *Pieśń nad Pieśniami* 192
  - 3.4.1. Polskie przekłady poetyckie XX i XXI w. – krótkie przypomnienie 194
  - 3.4.2. Wybrane dwa fragmenty 207
    - 3.4.2.1. Pierwsza pieśń Oblubienicy 207
    - 3.4.2.2. „Miłość jak śmierć...” (8,6c-f) 214
  - 3.4.3. Miejsce Dudy w przetwarzaniu poetyckim Pnp 219
- 3.5. *Księga Koheleta* 221
  - 3.5.1. Struktura i tytulatura 227
  - 3.5.2. Marność pod słońcem 230
  - 3.5.3. Modyfikacje 235
  - 3.5.4. „Uzupełnienia” 239
  - 3.5.5. Poetyka 245
  - 3.5.6. Epilog 248
- 3.6. Prace niepublikowane 252
  - 3.6.1. *Księga Mądrości* 253
    - 3.6.1.1. *Grzech zamyka drogę do mądrości* (Mdr 1,1-5) 256
    - 3.6.1.2. *Kto szuka Mądrości, ten ją znajdzie* (Mdr 6,12-21) 259
    - 3.6.1.3. *Modlitwa o Mądrość* (Mdr 9,1-6) 262
  - 3.6.2. *Księga Przysłów* 265
    - 3.6.2.1. Fragment drugiego przemówienia Mądrości (Prz 8,22-31) 267
    - 3.6.2.2. Wybrane przysłowia Salomona 269
    - 3.6.2.3. Nauki anonimowych mędrców 273
    - 3.6.2.4. *Poemat o dzielnej niewieście* (Prz 31,10-31) 275
  - 3.6.3. *Księga Syracha* 278
    - 3.6.3.1. Mądrość w kontekście bojaźni Bożej – Syr 1,1-20 279
    - 3.6.3.2. Mędrzec a głupiec – Syr 21,13-18.26 286

3.6.3.3. Traktat o człowieku – Syr 17,1-14 i Syr 18,1-14	289
4. Nowy Testament	297
4.1. Dobra Nowina	298
4.1.1. Materiał ewangeliczny	305
4.1.2. „Poetycka wizja czterech Ewangelii”	314
4.1.2.1. Struktura	318
4.1.2.2. <i>Magnificat</i>	331
4.1.3. „Tyś jest Chrystus, Syn Boga Żywego”	336
4.2. <i>Apokalipsa</i>	346
4.2.1. Wybrane aspekty strukturalno-poetyckie	347
4.2.2. Imiona Boże i tytuły	354
4.2.2.1. <i>On, en, erchomenos</i>	366
4.2.2.2. Tron Boga i Baranek	369
Zakończenie	373
Bibliografia	379
Indeks osób	391
Indeks biblijny	399

Wykaz skrótów¹

Poniżej zestawiono skróty wydań Biblii lub jej fragmentów cytowanych w tekście lub istotnych ze względu na podejmowane analizy. Sigła ksiąg biblijnych stosuję wedle utrwalonych wzorców.

- BT** *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, oprac. zespół biblistów polskich z inicjatywy benedyktynów tynieckich, wyd. 3 popr., Warszawa 1980
- Bryt** *Biblia Święta to jest całe Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu z hebrajskiego i greckiego języka na polski pilnie i wiernie przetłómaczona*, Warszawa 1967

---

¹ Zgodnie z informacją pochodzącą od samego Autora korzystał on z wybranych źródeł biblijnych, co nie oznacza odwzorowywania ich leksyki, jak również nie obliguje do uwzględniania jedynie tych źródeł i pomijania najnowszych ustaleń translatorsko-egzegetycznych współczesnej biblistyki. Dokładne studium językoznawcze jego prac biblijnych może przynieść więcej ustaleń co do źródła pochodzenia konkretnych pracowań poetyckich. Ale już na tym etapie należy zaznaczyć, że swoboda artystycznych działań Dudy skutecznie zaciera ślady zależności od konkretnego przekładu. Poeta najczęściej działał tak, że porównywał różne tłumaczenia, by ostatecznie podejmować samodzielne decyzje i przetwarzać materię biblijną wedle własnej koncepcji artystycznej i teologicznej. Oto wykaz tych tłumaczeń:

- *Biblia w przekładzie księdza Jakuba Wujka z 1599 r.*, transkrypcja typu „B” oryginalnego tekstu z XVI w. i wstępy ks. Janusz Frankowski, wyd. 3, Warszawa 2000;
- *Biblia Tysiąclecia*, wyd. 2, Poznań–Warszawa 1971;
- *Biblia Święta to jest całe Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu z hebrajskiego i greckiego języka na polski pilnie i wiernie przetłómaczona*, Warszawa 1967;
- *Pismo Święte Nowego Testamentu w przekładzie z języka greckiego*, oprac. ks. Kazimierz Romaniuk, Poznań 1980;
- *Nowy Testament i Psalmi. Nowy Przekład*, Warszawa 1994;
- *Ewangelia Jezusa*, Paryż 1980.

- BPK** *Biblia pierwszego Kościoła*, przekład oraz przypisy ks. Remigiusz Popowski SDB, Warszawa 2016
- BW** *Biblia warszawska*, wyd. internetowe
- BWuj** *Biblia w przekładzie księdza Jakuba Wujka z 1599 r.*, transkrypcja i wstępy ks. Janusz Frankowski, wyd. 8, Warszawa 2013
- PŚKUL** seria „Pismo Święte Starego Testamentu” (KUL):
t. VII, cz. 2, *Księga Psalmów*, wstęp, przekład z oryginału, komentarz, ekskursy ks. Stanisław Łach, Poznań 1990
t. VIII, cz. 1, *Księga Przysłów*, wstęp, przekład z oryginału, komentarz, ekskursy ks. Stanisław Potocki, Poznań 2008
t. VIII, cz. 5, *Księga Syracha*, wstęp, przekład z oryginału, komentarz, ekskursy o. Hugolin Langkammer OFM, Poznań 2020
- KŻNT** Stern D.H., *Komentarz żydowski do Nowego Testamentu*, przekład Nowego Testamentu i przypisy R. Popowski SDB, przekład marginaliów i komentarzy A. Czwojdrak, Warszawa 2008
- NKB** seria „Nowy Komentarz Biblijny”, Stary Testament i Nowy Testament:
- ST** Stary Testament
t. XV, *Księga Hioba*, wstęp, przekład z oryginału, komentarz ks. Antoni Tronina, Częstochowa 2013
t. XX, *Księga Mądrości*, wstęp, przekład z oryginału, komentarz ks. Bogdan Poniży, Częstochowa 2012
t. XXIV, cz. 1, *Księga Lamentacji*, wstęp, przekład z oryginału, komentarz ks. Cezary Korzec, Częstochowa 2021
- NT** Nowy Testament
t. I, cz. 1–2, *Ewangelia według świętego Mateusza*, wstęp, przekład z oryginału, komentarz ks. Antoni Paciorek, Częstochowa 2005–2008
t. II, cz. 1, *Ewangelia według świętego Marka*, wstęp, przekład z oryginału, komentarz ks. Artur Malina, Częstochowa 2013
t. III, cz. 1–2, *Ewangelia według świętego Łukasza*, wstęp, przekład z oryginału, komentarz ks. Franciszek Mickiewicz SAC, Częstochowa 2011–2012

- t. IV, cz. 1–2, *Ewangelia według świętego Jana*, wstęp, przekład z oryginału, komentarz ks. Stanisław Mędała CM, Częstochowa 2010
- t. XX, *Apokalipsa świętego Jana*, wstęp, przekład z oryginału, komentarz Michał Wojciechowski, Częstochowa 2012
- PIG-PNT** *Grecko-polski Nowy Testament. Wydanie interlinearne z kluczem gramatycznym, z kodami Stronga i Popowskiego oraz pełną transliteracją greckiego tekstu*, przekład Remigiusz Popowski SDB, Michał Wojciechowski, wyd. 11 popr., Warszawa 2021
- PIKG** *Księgi greckie. Przekład interlinearny z kodami gramatycznymi i indeksem form podstawowych*, przekład Michał Wojciechowski, Warszawa 2008
- PIP** *Hebrajsko-polski Stary Testament. Pisma. Przekład interlinearny z kodami gramatycznymi, transliteracją i indeksem słów hebrajskich i aramejskich*, oprac. i wstęp A. Kuśmirek, wyd. 2, Warszawa 2014
- Vulg** *Biblia łacińsko-polska, czyli Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*. Podług tekstu łacińskiego Wulgaty i przekładu polskiego X. Jakóba Wujka T.J. z komentarzem Menochiusza T.J. przełożonym na język polski. Wydanie X. S. Kozłowskiego Arcybiskupa i Metropolity Mohyłowskiego, t. I–IV, Wilno 1896, reprint
- VulgS** *Biblia sacra iuxta vulgatam versionem*, adiuvantibus Bonifatio Fischer OSB [et al.], rec. et brevi apparatu instruxit Robertus Weber OSB, ed. 3 emendata, Stuttgart 1983

Introdukcja

*Deus patrum meorum, et Domine misericordiae, qui fecisti omnia verbo tuo, et sapientia tua constituisti hominem, ut dominaretur creaturae quae a te facta est, ut disponat orbem terrarum in aequitate et justitia, et in directione cordis iudicium judicet: da mihi sedium tuarum assistricem sapientiam, et noli me reprobare a pueris tuis: quoniam servus tuus sum ego, et filius ancillae tuae, homo infirmus, et exigui temporis, et minor ad intellectum iudicii et legum (Vulg)*²

– tymi słowy w przekładzie *Wulgaty* rozpoczyna się *Modlitwa o Mądrość*, wypełniająca rozdział dziewiąty *Księgi Mądrości*. Wieloletnia praca opolskiego pisarza i działacza na niwie kultury, niestrudzonego rzeczownika sprawy katyńskiej, człowieka wrażliwego i bystrego obserwatora rzeczywistości to także, a może przede wszystkim lata dialogu z Księgą. Swymi literackimi działaniami Harry Duda nie tylko przetworzył na wiersz Biblię, przybliżając kerygmat wiary, nie tylko współgłosił Dobrą Nowinę, ale też znalazł tę Mądrość, o jaką prosi natchniony autor biblijny. Jego dialog

---

² W przekładzie Wujka:

Boże ojców moich i Panie miłosierdzia,
któryś uczynił wszystko słowem swoim
a mądrością twą postanowiłeś człowieka,
aby panował nad stworzeniem, któreś ty uczynił,
aby rządził okrąg ziemi w prawości i sprawiedliwości
a sądził sąd w uprostowaniu serca:
dajże mi mądrość stojącą przy stolicy twojej
a nie odrzucaj mię od służebników twoich,
gdyżem ja jest sługa twój i syn służebnice twojej,
człowiek mdły i krótkiego wieku

Cyt. za: BWuj.

z Księgą, mozolna, w zaciszu gabinetu prowadzona twórcza lektura Pisma Świętego była jednocześnie modlitwą o tę właśnie Mądrość, w której blasku odkrywa się Boga i odkrywa człowieka z całym dramatyзмом jego życia. Dorobek biblijny Harry'ego Dudy jest w rezultacie świadectwem szlachetnej pokory wobec Słowa, dowodem możliwości, jakie daje twórcza lektura Księgi, zdobywania Mądrości i w końcu świadectwem wiary autora. Jego prace dowodzą wnikliwej i wielostronnej lektury Księgi. W rozdziale *Droga do Emaus* z czwartego tomu *Jezusa z Nazarethu* Roman Brandstaetter zamieścił spostrzeżenie, że Zmartwychwstały, przystępując do objaśniania Pism i Proroków idącym do podjerozolimskiej wsi uczniom, skarcił ich, co w opowieści narratora wybrzmiało tak:

[...] odpowiadając im, nazwał ich ludźmi nierozumnymi [...] o sercach nieumiejących uwierzyć w to, co mówili prorocy, albowiem Pismo Święte czytali nieumiejętnie, błędząc tylko oczami po powierzchni słów jak ślepiec, który dotykając palcami nigdy niewidzianej rzeczy, pragnie po jej kształcie rozpoznać jej przeznaczenie³.

Prace Dudy dowodzą niezbicie, że jego spotkanie ze Słowem jest rozumne i pogłębione, daje wyraz zrozumienia przesłania biblijnego, odczytania w każdej części biblijnej przetwarzanej na wiersz rzeczywistego Słowa skierowanego do człowieka.

A tymczasem... zepchnięta na margines akademickiego kształcenia polonistycznego, skromnie obecna w studiach literaturoznawczych⁴ **Biblia**

³ R. Brandstaetter, *Jezus z Nazarethu*, Kraków 2012, t. 3–4, s. 689–690.

⁴ Na ten temat ukazały się prace autorskie i zbiory pokonferencyjne. Wśród tych pierwszych są próby syntezy (np. W. Kaczmarek, *Złamane pieczęcie księgi. Inspiracje biblijne w dramaturgii Młodej Polski*, Lublin 1999; D. Trześniowski, *W stronę człowieka. Biblia w literaturze polskiej [1863–1918]*, Lublin 2005) albo studium jednego autora, czy tematu (np. E. Jakiel, *W biblijnym kręgu Józefa Jankowskiego. Kohelet*, Gdańsk 2020 [właśc. 2021]), analizy wybranych autorów w ujęciu jedno- lub wielotematycznym (np. E. Jakiel, *Lektury Księgi. Ze studiów nad Biblią w literaturze polskiej*, Pelplin 2019; tenże, *Biblia w wybranych dramatach okresu Młodej Polski*, Gdańsk 2022), czy też studium jednego utworu (np. G. Legutko, *Sacrum w oczach rewolucjonisty. O „Marii Magdalenie” Gustawa Daniłowskiego*, Kielce 2005; E. Jakiel, *Biblia w utworze Jana Kasprowicza „Chrystus. Poemat społeczno-religijny”*, Gdańsk 2018); a z prac zbiorowych choćby jedna z cyklu

pozostaje wciąż żywa i nie przestaje inspirować pisarzy. Jej obecność w polskiej literaturze doby najnowszej, podobnie jak w całym XX w., od modernizmu począwszy, przybiera różnorodne formy świadczące o niejednolitym jej traktowaniu – od kontestacji do ekspozycji szeroko pojmowanej konfesyjności. Bez zbędnych w tej sytuacji prób teoretycznego katalogowania postaw (stylów) wobec sacrum/sanctum⁵ (zob. Mt 5,37) należy zauważyć, że postawa pisarzy wobec Biblii jest dwojakiego rodzaju: albo ją uważają za Słowo Boże i ma ona dla nich wartość nadrzędną, będąc również źródłem wartości, albo jest tylko rezerwuarem motywów, zbiorem mitów, legend itp., który można dowolnie wykorzystywać (gdzie dowolność znaczy czasem bardzo wiele). Moim zdaniem punktem odniesienia dla wszelkich utworów o tematyce biblijnej jest *Jezus z Nazarethu* Romana Brandstaettera⁶. W pełni podzielam opinię Mirosławy Ołdakowskiej-Kufłowej o tym arcydziele, która stwierdziła, że tetralogia ta „stanowi sama dla siebie miarę sztuki utworu inspirowanego Biblią”⁷.

Znaczącym, jeśli nie głównym w ostatnich latach zakresem pisarstwa Harry’ego Dudy, swego rodzaju fenomenem jego twórczości o tematyce biblijnej jest poetyckie „przekładanie”, czy jak by to woleli niektórzy określić, parafrazowanie ksiąg biblijnych. Ma ono bardzo bogatą tradycję w literaturze polskiej. Najstarsze takie utwory, obejmujące tylko drobne fragmenty ksiąg biblijnych, drukowane były już w XVI w., by wspomnieć

---

pokonferencyjnego *Biblia w dramacie*, red. E. Jakiel, Gdańsk 2018. Ukazały się też zaledwie trzy antologie tekstów: ks. K. Bukowski, *Biblia a literatura*, Warszawa 1984; *Małe prozy biblijne*, wyb. M. Jasińska-Wojtkowska, M. Nowak, Lublin 2002; *Z drugiej strony Biblii. Antologia noweli biblijnej*, wyb. i oprac. ks. M. Starowiejski, Poznań 2017. W 2024 r. ukażą się kolejne tomy w opracowaniu ks. Starowiejskiego.

⁵ Zob. W. Gutowski, *Literatura wobec sacrum. Wątpliwości i propozycje* [w:] tegoż *Wśród szczyrów transcendencji*, Toruń 1994.

⁶ Wśród kilku prac na temat jego literackiego dorobku biblijnego wspomnijmy choćby takie studia, jak: A. Rzymska, *Kamienny most. Tradycja judaistyczna w twórczości Romana Brandstaettera*, Olsztyn 2005; E. Krawiecka, *Romana Brandstaettera pisanie lumenarnej ikony w „Jezusie z Nazarethu”*. *Próba deszyfracji kodu symboliki jako modelu komunikacji transcendentnej*, Poznań 2012; A. Seul, *W blasku tajemnic światła Romana Brandstaettera*, Poznań 2014.

⁷ M. Ołdakowska-Kufłowa, *Ewangelia według... Współczesne powieści inspirowane Księgami Nowego Testamentu*, Lublin 2020, s. 248.

choćby *Historię o Heliaszu proroku z trzech Ksiąg Królewskich* (Kraków 1572). Największym bodaj utworem, tj. „zwierszowaniem” obejmującym całe Pismo Święte, łączącym w sobie element rekonstrukcyjny z interpretacją i katechezą biblijną (co do pewnego stopnia przypomina metodę targumiczną), jest dzieło osiemnastowiecznego jezuitę, o. Marcina Kurzenieckiego. Przełożył on, jak zaznaczył w tytule, wierszem ojczywym całe Pismo Święte, a rzecz pod tytułem *Wykład Pisma Świętego Starego y Nowego Testamentu...* opublikowano w Nieświeżu, w tamtejszej drukarni jezuitów w roku 1769, prawdopodobnie już po śmierci autora. Z mniejszą lub większą intensywnością prace takie powstawały na przestrzeni kilku stuleci. W ostatnich dziesięcioleciach możemy mówić o pewnego rodzaju ożywieniu tego rodzaju twórczości. Powstało bowiem sporo prac „opowiadających” wierszem najczęściej historie biblijne, ale też wierszem oddających tzw. księgi mądrościowe. Wśród nich swoje poczesne miejsce zajmuje dorobek opolskiego pisarza – Harry’ego Dudy. Liczne ślady nawiązań do Biblii są obecne od najwcześniejszych lat w jego twórczości, ale najpełniej tematyka biblijna w jego poetyckim dorobku objawia się właśnie w wierszowaniu ksiąg kanonicznych Biblii.

Jego dorobek jest pokaźny i obejmuje nie tylko tematykę biblijną. Duda opublikował jak dotąd (grudzień 2023) około sześćdziesięciu druków zwartych. Wśród nich są zarówno tomiki poetyckie, jak też wierszowane „przekłady” ksiąg biblijnych, rozprawka teoretyczna, proza, opracowania historyczne (wokół Katynia) i inne jeszcze prace (w tym anonimowa). Począwszy od 1964 r. w czasopiśmie, almanachach oraz różnego rodzaju książkach zbiorowych do końca 2021 r. opublikował Duda ponad tysiąc osiemset drobnych swych utworów literackich i pozaliterackich. W jego dorobku jest też około tysiąca audycji radiowych. Duda jest również redaktorem ponad dwustu dwudziestu publikacji literackich i innego rodzaju opracowań różnych autorów. Na temat jego twórczości powstało kilka prac magisterskich i licencjackich (na polonistykach Akademii Pomorskiej w Słupsku [obecnie Uniwersytet Pomorski] i na Uniwersytecie Jana Długosza w Częstochowie). Omówienie jego dwukrotnie wydanej mesjady *Jezus*

Chrystus. Poetycka wizja czterech Ewangelii znalazło się w napisanej pod moim kierunkiem dysertacji Pauliny Orczykowskiej pt. *Ewangelie kanoniczne w mesjadach polskich od XIX do XXI wieku na wybranych przykładach: Chrzczonowicz, Nowakowski, Duda, Adamczyk* (dotąd nieopublikowanej). W swojej rozprawie habilitacyjnej *Biblia wierszem dziś* dr hab. Małgorzata Nowak-Barcińska, prof. KUL, wiele miejsca poświęca twórczości Dudy, omawiając z pozycji językoznawczej jego wierszowane księgi biblijne. Bibliografia przedmiotowa twórczości i aktywności społecznej Harry'ego Dudy, obejmująca wzmianki, informacje, recenzje i omówienia, szkice i polemiki do początków 2022 r., stanowi około dziewięćset pięćdziesiąt publikacji. W tym różnorodnym dorobku są też, niestety, ważne, a dotąd niewydane prace. Nie ukazały się trzy wierszowane przez niego księgi starotestamentowe (będzie o nich mowa w odpowiednim miejscu niniejszego opracowania) oraz olbrzymi wywiad rzeka i kilka drobniejszych prac.

Za swoje dokonania artystyczne oraz aktywność społeczną (szczególnie w ramach działalności Rodziny Katyńskiej) otrzymał Duda szereg wyróżnień literackich, odznaczeń państwowych i uhonorowań lokalnych (wojewódzkich, miasta Opola). Są wśród nich chyba dwa wyjątkowo ważne: Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski oraz Nagroda im. Karola Miarki, którą otrzymali też m.in. Wojciech Kilar i prof. Zbigniew Zielenka. Dodajmy, że jest on Zasłużonym Obywatelom Opola.

Jak już zostało zasygnalizowane, osobnym, najobfitszym i jednocześnie najróżnorodniejszym obszarem aktywności literackiej Harry'ego Dudy jest Biblia. Dialog z Księgą, powoli umacniający się w jego dorobku pisarskim, przenosi się z poziomu motywiki na poziom poetyckich przekształceń. W ten sposób Duda staje się jednym z czołowych polskich autorów obecnej doby, a w zasadzie najwybitniejszym żyjącym poetą, w którego dorobku pozostaje tak wiele „przekładów wierszem” ksiąg kanonicznych Biblii. Opierał je na polskich przekładach, np. ks. Jakuba Wujka czy *Biblii Tysiąclecia*, konfrontując nierzadko swoje rozstrzygnięcia z różnymi współczesnymi mu polskimi przekładami Pisma Świętego.

Poetyckie przeróbki wybranych – nie wszystkich jak dotąd – ksiąg biblijnych dokonane przez Harry'ego Dudę otwiera *Księga Psalmów*.

To właśnie od tej księgi na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX w. rozpoczął swe wierszowanie Biblii opolski poeta, publikując co jakiś czas jej nowe przetworzenia poetyckie. W latach 1991–1996 ukazało się sześć części jego dzieła zawierających po kilkanaście utworów. Owocność pracy nad psalmami zainspirowała go do dalszych działań twórczych – wierszowania kolejnych biblijnych ksiąg.

Ostatnie dziesięciolecie XX w. przyniosło intensywne prace Dudy nad Ewangeliami kanonicznymi. Rezultatem tych działań jest olbrzymia publikacja *Jezus Chrystus. Poetycka wizja czterech Ewangelii*. Dzieło to zostało wydane w roku 1999 i najwyraźniej zdobyło popularność czytelniczą – w 2012 r. ukazało się kolejne wydanie. Jest to utwór mieszczący się w szeroko rozumianym gatunku mesjady. Przedstawia w nim autor z rozmachem skreślone dzieje Jezusa, głoszącego Dobrą Nowinę. Zaraz po ukończeniu prac nad Ewangeliami ukazała się kolejna wierszowana księga starotestamentowa – *Księga Hioba*. Jej publikacja w 2001 r. zapewne w jakimś wymiarze wpisała się w atmosferę przełomu wieków. Kilka lat potem, w roku 2004, ukazała się *Szir Haszirim, czyli Pieśń nad pieśniami Salomona wierszem*, (drugie wydanie w 2014 r.), a w 2008 r. opublikował Duda *Jeremiasza treny, czyli skargi, narzekania i lamentacje*, kontynuując tym samym choćby tradycję dziewiętnastowieczną. Cztery lata później ukazała się na wiersz przełożona *Apokalipsa*, a dwa lata później, w roku 2014, też wierszem – *Księga Koheleta*.

Kolejne prace Dudy objęły już księgi o innym charakterze. W roku 2017 opublikował on wierszowane wersje dwóch ksiąg, a mianowicie *Księgi Rodzaju* i *Księgi Wyjścia* (drugie wydanie tej ostatniej ukazało się już w następnym roku). Ów zwrot ku narracjom pozwolił powrócić do początków biblijnego dziedzictwa. Nie kontynuuje jednak Duda prac nad księgami o charakterze historycznym (np. *Księga Jozuego*) czy prawodawczym (np. *Księga Powtórzonego Prawa*), nie podejmuje tematyki ksiąg o charakterze narracyjnym, jak choćby *Księga Judyty* albo *Księga Estery*. Dalsze prace autora nad wierszowaniem ksiąg biblijnych znowu wiodą do ksiąg, które zwykło się klasyfikować jako mądrościowe. W ostatnich latach Duda opracował wierszem trzy księgi: *Księgę Mądrości*, *Księgę Przysłów* i *Mądrość Syracha*. Do tej pory ani jedna nie doczekała się

publikacji, chociaż prace nad ostatnią z wymienionych są już bardzo daleko posunięte – rzecz w zasadzie gotowa jest do druku⁸.

Ponad wszelką wątpliwość Pismo Święte jest rdzeniem dojrzałej twórczości Harry'ego Dudy. Począwszy bowiem od pierwszych prac nad psalmami, a po najnowsze, niepublikowane prace, o których wspominałem, Księga „zadomawia” się w literackim świecie opolskiego pisarza, dominując niepodzielnie w zakresie podejmowanych tematów i prac poetyckich tego autora. Duda postępuje krytycznie, ze świadomością rozgraniczającą to, co literackie i fikcyjne, od tego, co historyczne i realistyczne w przekazach biblijnych. W jednej ze swoich ostatnich prac wyjaśnił to, jak pojmuje przekaz biblijny. We *Wprowadzeniu do przypisów*, zamieszczonym jako dodatek do przeróbki *Księgi Wyjścia* tak rzeczowo i krótko scharakteryzował swe stanowisko:

Autor oczywiście uznaje, że ma do czynienia z tekstem zawierającym natchnienie Boże. Jednak ową obecność Bożą w tekstach ST widzi nie w przekazie literalnym, dosłownym, skonkretyzowanym w numerowanych zdaniach (wersetach), lecz w całej idei Objawienia Bożego i monoteizmu: prawodawstwo moralnym (Dekalog); statusie metafizyczno-teologicznym (w tym moralnym) istoty ludzkiej jako stworzonej i powołanej do świętości, ale upadłej i grzesznej; związku Narodu Wybranego z jedynym osobowym Bogiem; wreszcie w zapowiedzi przyjścia Mesjasza i odkupienia rodzaju ludzkiego, a więc w samych rdzeniach w samej istocie obecności Boga w dziejach człowieka⁹.

Z tego wyjaśnienia jasno wynika, że Duda uznaje sakralność i natchniony charakter Pisma Świętego; dostrzega spójność dittochaeonu (podwójnego pokarmu), jakim są Stary i Nowy Testament razem wzięte, rozpoznaje i zdaje sobie sprawę z wkładu człowieka, rozumie jego miejsce i znaczenie

---

⁸ Muszę się w tym miejscu wytłumaczyć z niejednorodności sposobu omawiania poetyckich przekładów ksiąg biblijnych. Każdego z tych dzieł nie omawiam w taki sam sposób, co oznacza, że każdy podrozdział różni się nieco od innych. I chociaż wiele w nich wspólnych cech, to jednak, odnosząc się do specyfiki przekładanej księgi oraz tradycji jej tłumaczeń w polszczyźnie, obecności w polskiej kulturze – staram się nieco inaczej rzeczy ujmować.

⁹ H. Duda, *Veele semoth, czyli Księga Wyjścia. Exodus*, Lublin 2017, s. 153–154.

w powstaniu ksiąg biblijnych. W rozumieniu autora Biblia jest więc Bożym działaniem przez i dla człowieka. Spisana została dla człowieka, nie dla aniołów, toteż tak silnie jest w niej obecny pierwiastek ludzki, historia Narodu Wybranego itd. Koresponduje taka postawa z dojrzałą, chrześcijańską lekturą Księgi, jaka ukształtowała się w posoborowej rzeczywistości i realnych osiągnięciach biblistyki ostatnich wieków. Jest to lektura wnikliwa – czuła na Słowo Boże i wrażliwa na Jego przesłanie. Jednocześnie jest to lektura, w trakcie której czytający w pełni zdaje sobie sprawę z dobrodziejstwa literackości Biblii i kontekstów historycznych, a szczególnie kulturowych, w jakich powstawały poszczególne jej księgi. Taka postawa pozwala wreszcie mocniej skupić się autorowi na kondycji człowieka niżli teologii. To nachylenie antropologiczne jest o tyle ważne, że powoduje istotny wpływ słowa Bożego na człowieka, a – o czym wspomina redaktor deuteropawłowego¹⁰ *Listu do Hebrajczyków* – „Żywe bowiem jest słowo Boże, skuteczne i ostrzejsze niż wszelki miecz obosieczny” (Hbr 4,12).

We wszystkich swych biblijnych pracach Duda konsekwentnie unika jednoznacznego ich definiowania. Zawsze ich tytuły składają się z dwóch lub trzech członów: transliteracji hebrajskiego incipitu, tytułu księgi oraz kluczowego sformułowania „wierszem przez”. Nie ma w tych tytułach ani czasownika, ani rzeczownika – operanta terminologicznego charakteryzującego rodzaj pracy. Czym więc są owe prace wierszem... napisane?

Biblijne prace Dudy nie są przekładem ani przekładem poetyckim lub wolnym. Autor bowiem nie dokonał kolejnych przekładów na język polski sporej części ksiąg biblijnych. Jego prac w żaden sposób nie można uznać za translatoryczne w rozumieniu filologicznym. Sam Duda zresztą nie daje powodów, by tak myśleć o jego dokonaniach. Kierując się zaś normatywnymi kryteriami i definicjami literaturoznawczymi, nie sposób uznać jego wierszowanych ksiąg biblijnych trawestacjami. Te bowiem są odmianą parodii, a to jest coś, od czego Duda jest jak najdalszy. Boże broń, nie parodiuje Biblii. Jego prace trudno też zdefiniować jako parafrazy lub też parafrazy poetyckie. Za takie bowiem uchodzą dzieła upraszczające

---

¹⁰ Zob. np. J. Gnilka, *Paweł z Tarsu*, przeł. W. Szymona OP, Kraków 2001, s. 19.

treść utworu, których istotą jest komponent streszczający, a nie dopowiadający, uzupełniający, jakkolwiek rozumiany element apokryfyzujący. Czy są to więc adaptacje (względnie adaptacje poetyckie)? Jeśli rozumieć adaptację jako taki rodzaj przeróbki dzieła, który dostosowany jest do nowego odbiorcy, to nie sposób prac Dudy tak określać. No bo cóż by mogło oznaczać dostosowanie. O ile oczywiste jest, że kieruje on swe prace biblijne do współczesnego sobie czytelnika, to już sama ta współczesność budzi ogromne zastrzeżenia. Czy współczesnym czytelnikiem Dudy jest czytelnik lat dziewięćdziesiątych XX w., czy początku lat dwudziestych wieku XXI? Wszak w dynamicznie zmieniającym się świecie pojęcie współczesności się dezaktualizuje. Czy Duda, wreszcie, tworząc przedmiotowe prace, chciał je dostosować do współczesnego odbiorcy? Czy o dostosowanie mu rzeczywiście chodzi. Nie wydaje mi się. Kryterium dostosowalności odnieść można do wąskiego kręgu odbiorców. Dlatego za adaptacje można uznać Biblię dla dzieci, ale posługiwanie się kategorią dostosowalności do nieokreślonego ogółu nie pomaga w definiowaniu prac biblijnych Dudy. Kategorycznie trzeba też odrzucić propozycję określenia ich jako apokryfy (literackie, poetyckie czy wierszowane), gdyż w żaden sposób nie są nimi ze swej natury, celowości, kontekstu kulturowego, w jakim powstały *et cetera...*¹¹. Częstym określeniem, którym posługują się badacze przy okazji precyzowania znaczeń wcześniej przywołanych terminów, jest „przeróbka”. Klarowna etymologia tego

---

¹¹ Szczególnie cenne są tu ustalenia badawcze ks. Marka Starowieyskiego – najwybitniejszego, o ustalonej, międzynarodowej pozycji znawcy apokryfów starożytnych – zawarte np. w jego niewielkiej, chociaż znaczącej publikacji *Barwny świat apokryfów*. Kategoria apokryficzności, jaką się tu posługuję, oznacza ni mniej ni więcej elementy (fragmenty) tekstu dodane w przeróbce jakiegoś fragmentu księgi biblijnej. Innymi słowy to materiał nie-biblijny, wprowadzony do materiału biblijnego na zasadzie *licentia poetica*. W przeróbkach, o jakich tu mówimy, nie ma mowy o rozciągnięciu apokryficzności na cały utwór, co oznacza, że żadna z przeróbek jakiegokolwiek księgi nie jest apokryfem ani apokryfem literackim. Omawiane tu wierszowane wersje (nie tylko Dudy wszak!) są dość wiernymi, wierszem rymowanym napisanymi przetworzeniami tekstów biblijnych i nie można w żaden sposób uznawać ich za apokryf literacki. Na temat tego ostatniego zob. np. pracę Marii Adamczyk *Biblijno-apokryficzne narracje w literaturze staropolskiej do końca XVI wieku* (Poznań 1980) albo też wybrane prace w księdze pokonferencyjnej *W kręgu apokryfów*, red. E. Jakiel, J. Mosakowski (Gdańsk 2015).

rzeczownika odczasownikowego oznacza przetworzenie czegoś, co wcześniej istniało. Jako nazwa pozostająca w rodzinie wyrazów rodzimego czasownika „robić” (zob. *Słownik etymologiczny języka polskiego* Aleksandra Brücknera) definiuje wykonanie czynności. W odniesieniu zaś do prac biblijnych Dudy oznacza ni mniej, ni więcej, tylko właśnie przerobienie przełożonych już w rozumieniu translatorskim na język polski świętych tekstów Księgi z języków oryginalnych, w których powstały. Można te prace tylko doprecyzować jako **‘przeróbki lub przetworzenia albo przepracowania na wiersz istniejących już przekładów na język polski ksiąg biblijnych’**. W pewnym uproszczeniu można zatem posługiwać się określeniami „przeróbka”, „przetworzenie” albo terminem „przepracowanie”, który – pozostając w relacji synonimicznej do przeróbki – oznaczać by tu miał opracowanie czegoś powtórnie, przerabiając szczegóły, jak podaje słownik¹², a w tym przypadku przerabiając znacznie więcej niż tylko szczegóły. Chodzi bowiem o stworzenie nowego tekstu na bazie istniejącego z uwzględnieniem zawartego w nim sensu, myśli teologicznej *et cetera...* I nie ma się co bać tych rodzimych, z zasobów współczesnej polszczyzny zaczerpniętych leksemów dla zdefiniowania prac biblijnych Dudy. Są to bowiem w rzeczy samej przeróbki istniejących już przekładów na język polski; dodajmy, że przekładów czasami konfrontowanych w postępowaniu i działaniach literackich autora.

Dokonując przeróbki, opolski pisarz siłą rzeczy usamodzielniał ją od podstawy tekstowej polskiego przekładu. Oddawał w miarę możliwości całą treść, przekazywał zawarte w biblijnych księgach sensy, nadbudowywał nieznacznie różnego rodzaju „uzupełnieniami”, stylizował raz po raz lirycznie, poetycko – i na tym poprzestawał, starając się, by jego przeróbka poetycka spełniała jak najszerzej rozumiane oczekiwania adaptacyjne czytelnika, ktokolwiek i w jakichkolwiek czasach nim będzie¹³.

---

¹² Zob. *Słownik języka polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/sjp/przepracowac;2510942.html> [dostęp 3.12.2023].

¹³ Duda jednoznacznie zaprzeczał, jakoby tworzył apokryfy, ale też używał wobec własnych prac biblijnych określenia „transpozycje”. W wywiadzie udzielonym Dorocie Stasikowskiej-Woźniak stwierdził: „Ja przekładam nie z obcego języka, lecz przekładam, transponuję przekaz poetycki na poezję, próbując zachować maksymalną wierność,

Czytelnik zauważy niewątpliwie dysproporcje w zakresie objętości, rozległości czynionych analiz w odniesieniu do poszczególnych wierszowanych przez Dudę ksiąg biblijnych. Wynikają one z charakteru przetwarzanej księgi, jej treści, obecności w kulturze, ale nade wszystko zakres i głębokość sporządzanych analiz i czynionych uwag jest uzasadniona filologicznym postępowaniem badawczym. Stąd jedne teksty wymagają gruntowniejszego, niemal egzegetycznego studium (przynajmniej na wybranych fragmentach ksiąg), inne opracowuje się wedle odrębnych procedur analityczno-badawczych. Innymi słowy, każdy materiał tekstowy wymaga odrębnego postępowania badawczego i związanego z tym instrumentarium. W rezultacie otrzymuje Czytelnik obraz dokonań przetworzenia Biblii, jakich dokonał Harry Duda, w możliwie czytelnym przekazie¹⁴.

W charakterystyce przeróbek poszczególnych ksiąg nie podejmuję zawsze i w każdym przypadku tych samych zagadnień. Oznacza to niejednorodność dokonywanych analiz. Tak więc o ile np. w analizie przeróbki *Księgi Rodzaju* pewien fragment analiz stanowią słowa Jahwe, to nie ma takiego zagadnienia gdzie indziej. Taka różnorodność podyktowana jest kilkoma czynnikami. Podstawową inspiracją do zajęcia się konkretnym aspektem poetyckim czy wątkiem jest temat księgi biblijnej, jej problematyka. Drugim powodem zajęcia się danymi zagadnieniami jest poetyka przeróbek biblijnych Dudy. Trzecim wreszcie – unikanie rutynowości, pragnienie przedstawienia jak największej liczby zagadnień w możliwie niewielkiej monografii. Czytelnik sam może potem zdecydować o podjęciu w dalszej lekturze dzieł biblijnych Dudy jakiegoś zagadnienia, którego

---

a licencję poetycką stosując tylko tam i wtedy, gdy nie ma ona wpływu na prawdę przekazu pierwotnego. Przy okazji nie jest to wolne od subtelnej egzegezy, egzegezy nie nachalnej i nie unaukowionej, ale ukrytej w samej materii poetyckiej, jaka powstaje” (*Prawda, dobro, piękno*, „Śląsk” 1997, nr 3).

¹⁴ Pełna analiza przeróbek wszystkich ksiąg biblijnych, jakich dokonał Duda, nie jest możliwa w tej formule, w tej jednej monografii. Praca niniejsza ma charakter monografii, w której dokonuję scalającego omówienia nurtu biblijnego w twórczości Harry’ego Dudy z jednoczesnym uwzględnieniem najbardziej charakterystycznych działań poetyckich i teologiczno-religijnych tego autora oraz niezbędnego kontekstu literackiego. Osobne, wnikliwe studium teologiczno-filologiczne należy się każdej z przeróbek Dudy, ale to już zadanie na przyszłość.

próbę analizy w niniejszym studium znalazł. Może więc ta metoda, chociaż mogłaby się wydawać ułomna, okaże się inspirująca. W ten sposób proponuję różnorodność ujęć problematyki biblijnej w przetworzeniach poetyckich Dudy.

W zakończeniu posłowia do *Bereszith, czyli Księgi Rodzaju (Genesis)* M. Nowak z KUL-u przywołała słowa ks. Jana Twardowskiego z opracowanej przez Aleksandrę Iwanowską jego antologii *Spacer po Biblii*, odnosząc je do twórczości biblijnej Harry'ego Dudy:

„Nie jestem ani teologiem, ani biblistą. Pismo Święte czytam sercem, wrażliwością i intuicją. Teorie nie są mi potrzebne. Dla mnie Bóg jest żywy”¹⁵.

Bez żadnego uszczerbku myśl tę można odnieść do Harry'ego Dudy – poezją, czyli *sercem i wrażliwością*, przepisującego przemedytowane Boże Słowo¹⁶.

Dodać tylko należy, że tej wrażliwości towarzyszy koncepcyjny namysł opolskiego poety, kreatywna postawa czytelnicza i historyczny oraz filologiczny namysł nad materią Bożego Słowa, które przybliża Czytelnikom poprzez swoje wierszowane wersje. Jak wygląda to w szczegółach, odkrywają, mam nadzieję, mniej lub bardziej wnikliwie poszczególne rozdziały niniejszego opracowania.

W pracy wykorzystałem materiały publikowane i niepublikowane. W grupie tych pierwszych są tomiki poetyckie i prace biblijne Dudy. Ponadto korzystałem z materiałów pozostających w zasobach archiwum domowego Dudy, które mi opolski poeta udostępnił. Wśród nich są niepublikowane dotąd opracowania poetyckie trzech ksiąg starotestamentowych, tj. *Księgi Mądrości*, *Księgi Przysłów* i *Księgi Syracha* oraz przygotowane do druku, zmienione i poprawione drugie wydanie *Psalmsów*. Ponadto z zasobów owego archiwum, z jakich dane mi było skorzystać, pochodzą wycinki prasowe dotyczące jego twórczości biblijnej, listy od wielu osób, których autorzy odnoszą się do przedmiotowej twórczości

¹⁵ J. Twardowski, *Spacer po Biblii*, oprac. i zdjęcia A. Iwanowska, Warszawa 1997, s. 5.

¹⁶ M. Nowak, „Na początku...” *Harry'ego Dudy*, [posłowie do:] H. Duda, *Bereszith, czyli Księgi Rodzaju (Genesis)*, Lublin 2017, s. 226.

Dudy i wreszcie dwutomowe opracowanie Beaty Świerczewskiej *Z Harrym Dudą o jego życiu i twórczości*¹⁷.

Pracy tej nadałem podtytuł *Rozpoznania*. Świadom bowiem jestem, że nie sposób w tak krótkiej publikacji przeanalizować wnikliwie wszystkie poetyckie opracowania biblijne Dudy. Każdej bowiem oddanej wierszem księdze kanonicznej należy się – jak wspomniałem wcześniej – osobna monografia, w której (uwzględniając kontekst prac innych autorów) należy dokonać wnikliwej, filologicznej analizy materiału literackiego, jakim są prace biblijne Dudy. Przedsięwzięcie to powinno opierać się na zespołowej pracy, przekraczającej już nie tylko dyscypliny, ale też dziedziny naukowej refleksji. Winni tu bowiem współpracować ze sobą: bibliista oraz językoznawca i literaturoznawca (polonistyczni!). Toteż świadom ciężaru takiej pracy, starałem się w niniejszym studium podjąć wszystkim tym trzem wyzwaniom badawczym w ich polonistycznym ujęciu historycznoliterackim (także!).

---

¹⁷ Dokument ten nie jest jeszcze opublikowany, znajduje się w zasobach archiwalnych Harry'ego Dudy.